

РОЗГЛЯД СПОРІВ ЗА УЧАСТІ УКРАЇНИ У МІЖНАРОДНИХ СУДОВИХ ОРГАНАХ

THE ADJUDICATION OF DISPUTES INVOLVING UKRAINE IN INTERNATIONAL JUDICIAL INSTITUTIONS

Шамраєва В.М., д.політ.н., професор,
професор кафедри міжнародного і європейського права
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Стаття присвячена актуальним питанням використання міжнародних судових установ як інструменту вирішення міжнародних спорів та захисту національних інтересів держави на міжнародному рівні. Від моменту проголошення незалежності і особливо після 2014 р. Україна активно використовує механізми міжнародного правосуддя для вирішення спорів, зокрема щодо захисту прав своїх громадян на тимчасово окупованих територіях. Особливої актуальності ця практика набула в контексті міжнародних порушень територіальної цілісності, прав людини, міжнародного гуманітарного права та морського права. Саме аналізу таких справ і присвячена дана публікація.

Міжнародний Суд (ICJ), що є головним судовим органом ООН, який розглядає кілька звернень України щодо порушення норм та принципів міжнародного права Російською Федерацією. Зокрема, це позов України від 2017 р. про порушення Конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму 1999 р. та Конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації 1965 р. У 2022 р. Суд визнав свою юрисдикцію щодо обох конвенцій. Міжнародний трибунал з морського права (ITLOS) розглядає справу ITLOS Case No. 26 – Ukraine v. Russia (Provisional Measures) 2018 р. щодо інциденту в Керченській протоці. Україна подала кілька міждержавних заяв проти РФ (ст. 33 ЄКПЛ) до Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ), зокрема щодо порушень у Криму (справа № 20958/14), подій на Донбасі (справа № 8019/16) та масових порушень прав людини під час збройного конфлікту з лютого 2022 р.

На шляху розгляду таких справ Україна стикається із численними проблемами та викликами. Росія часто оскаржує юрисдикцію міжнародних судових органів, міжнародні справи можуть тривати роками і актуальним залишається питання ефективності механізмів примусу та виконання прийнятих рішень. В той же час розгляд таких справ міжнародними судовими органами підсилює позиції України в міжнародному співтоваристві, дозволяє фіксувати міжнародно-правову відповідальність Росії. Також окремі матеріали справ використовуються у якості доказової бази у національних та міжнародних кримінальних розслідуваннях (зокрема МКС). Така діяльність на глобальному рівні також сприяє підвищенню ролі міжнародного права у врегулюванні збройних конфліктів та пошуку подальшого удосконалення цього інструменту вирішення міжнародних конфліктів.

Ключові слова: міжнародні судові органи, вирішення спорів, дискримінація, захист вразливих категорій, інституційний механізм, правовий захист, протидія міжнародним злочинам.

The article is devoted to the current issues of using international judicial institutions as a tool for resolving international disputes and protecting the national interests of the state. Ukraine's participation in international judicial institutions is an important element of its foreign policy and protection of national interests at the international level. Since the declaration of independence and especially after 2014, Ukraine has been actively using international justice mechanisms to resolve disputes with other states, in particular regarding the protection of the rights of its citizens in temporarily occupied territories. This practice has become particularly relevant in the context of international violations of territorial integrity, human rights, international humanitarian law and the law of the sea. It is to the analysis of such cases that this publication is devoted.

The International Court of Justice (ICJ), which is the main judicial body of the UN, is considering several appeals by Ukraine regarding the violation of the norms and principles of international law by the Russian Federation. In particular, this is Ukraine's claim from 2017 for violation of the Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism of 1999 and the Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination of 1965. In 2022, the Court recognized its jurisdiction over both conventions. The International Tribunal for the Law of the Sea (ITLOS) is considering ITLOS Case No. 26 – Ukraine v. Russia (Provisional Measures) 2018 concerning the incident in the Kerch Strait (detention of Ukrainian ships and sailors). Ukraine has filed several interstate applications against the Russian Federation (Article 33 of the ECHR) with the European Court of Human Rights (ECHR), in particular regarding violations in Crimea (Case No. 20958/14), events in Donbas (Case No. 8019/16) and mass violations of human rights during the armed conflict since February 2022.

On the way to considering such cases, Ukraine faces numerous problems and challenges. Russia often challenges the jurisdiction of international judicial bodies, international cases can last for years, and the issue of the effectiveness of mechanisms for coercion and enforcement of decisions remains relevant. At the same time, the consideration of such cases by international judicial bodies strengthens Ukraine's position in the international community and allows Russia to record its international legal responsibility. Also, individual case materials are used as an evidentiary base in national and international criminal investigations (in particular, the ICC). Such activities at the global level also contribute to enhancing the role of international law in the settlement of armed conflicts and seeking further improvement of this instrument for resolving international conflicts.

Key words: international judicial bodies, dispute resolution, discrimination, protection of vulnerable groups, institutional mechanism, legal protection, counteraction to international crimes.

Протягом тривалого часу роль міжнародних судових процедур у процесі підтримки миру вважалася провідною. Маючи на увазі ці засоби вирішення міжнародних суперечок, Х. Лаутерпахт писав: «Уявляється, що перша мета міжнародного суду ... лежить у його функції інструменту забезпечення миру в тій мірі, як ця мета може бути досягнута за допомогою права» [19]. Сучасний науковий дискурс зосереджено на проблемах необхідності зміцнення юрисдикції міжнародних судів (М. Шахтер [27]), ролі арбітражу у врегулюванні інвестиційних спорів (Я. Паулссон [25], проблемах виконання міжнародних судових рішень (К. Броунлі [9]) тощо.

Міжнародні суди та арбітражі є важливими інструментами вирішення спорів та підтримання правопорядку. Хоча міжнародна спільнота продовжує вдосконалювати означені механізми, їхня ефективність залежить від

добровільного визнання юрисдикції цих органів державами та виконання прийнятих рішень.

Міжнародні судові органи – це постійні чи тимчасові інституції, створені для розгляду спорів відповідно до норм міжнародного права. Вони діють на основі статутів, що визначають їхню компетенцію та процедури. Серед провідних міжнародних судових органів слід назвати: Міжнародний суд ООН, Міжнародний кримінальний суд, Європейський суд з прав людини тощо.

Міжнародний суд ООН (ICJ, International Court of Justice) [14] є головним судовим органом ООН, який було засновано на основі Статуту ООН (Розділ XIV, ст. 92–96) [30]. До основних напрямків його роботи відносять розгляд спорів між державами, що добровільно визнають його юрисдикцію; прийняття обов'язкових для виконання рішень (для держав, які визнали його юрисдикцію)

та підготовку консультативних висновків, надання консультативних висновків міжнародним організаціям тощо. Наприклад, «Україна проти Росії» (2017–2023) – справа щодо фінансування тероризму та расової дискримінації, рішення оголошено 31 січня 2024 р. Суд встановив, що РФ своїми діями та бездіяльністю порушила обидві конвенції. Суд частково визнав порушення, які Україна вказала у позовній заяві, але без зобов'язань щодо стягнення з РФ компенсації.

Міжнародний кримінальний суд (ICC, International Criminal Court) [15] засновано у відповідності до положень Римського статуту (1998 р.) [7]. Цей міжнародний судовий орган розглядає справи щодо воєнних злочинів, злочинів проти людяності та злочинів геноциду; а його юрисдикція поширюється на держави-учасниці або за рішенням Ради Безпеки ООН. На відміну від ICJ, Міжнародний кримінальний суд розглядає справи не між державами, а щодо конкретних осіб. Прикладом можна назвати Ордер на арешт В. Путіна виданий у 2023 р. за депортацію дітей з України.

Серед спеціалізованих міжнародних судових органів можна назвати Міжнародний трибунал з морського права (ITLOS, International Tribunal for the Law of the Sea) [16], який було засновано Конвенцією ООН з морського права (1982 р.) [31]. До його компетенції віднесено вирішення спорів щодо правового режиму Світового океану, морських кордонів, рибальства, забруднення океану тощо. Зокрема, це справа «Україна проти Росії» (2019 р.) про незаконне захоплення українських військових кораблів у Керченській протоці.

Регіональний рівень можна представити Європейським судом з прав людини (ECtHR, European Court of Human Rights) [12], який було створено на основі Європейської конвенції з прав людини (1950 р.) [2]. Даний міжнародний судовий орган розглядає позови осіб та держав проти держав-учасниць Європейської конвенції з прав людини, а його рішення є обов'язковими для виконання державами-членами Ради Європи. Прикладом можна назвати справу «Україна проти Росії» (2021 р.) – справа щодо порушень прав людини в окупованому Криму.

Міжнародний арбітраж – це механізм вирішення спорів між державами, приватними особами та корпораціями через спеціально створений третейський орган, який виносить обов'язкове рішення. Міждержавні арбітражі – врегульовують спори між державами. Наприклад, Постійний арбітражний суд (PCA, Permanent Court of Arbitration) [26], що є найстарішим міжнародним арбітражним органом, який було засновано Гаазькими конвенціями 1899 та 1907 рр. [8] Його робота сконцентрована на вирішенні міждержавних, інвестиційних та комерційних спорів, спорів між державами, державами та приватними компаніями, а також міжнародними організаціями. Під егідою PCA наразі розглядаються дві міждержавні справи за позовами України: справа про права прибережної держави у Чорному та Азовському морях і Керченській протоці (Україна проти РФ). Наразі справа перебуває на етапі розгляду по суті. Та справа щодо затримання українських військово-морських суден та членів їх екіпажів (Україна проти РФ). У листопаді 2019 р. відбулось перше процесуальне слухання у цій справі, а у травні 2020 р. Україна подала свій Меморандум. Наразі справа перебуває на етапі розгляду по суті. Постійний арбітражний суд також став майданчиком для розгляду численних позовів українських інвесторів до Російської Федерації, підстави для яких виникли внаслідок тимчасової окупації Криму («Україна проти Росії» щодо захоплення активів в Криму після 2014 р.).

Міжнародні суди та арбітражі відіграють важливу роль у підтриманні міжнародного правопорядку та мирному врегулюванні спорів. Судові механізми забезпечують стабільність у міжнародних відносинах, а арбітражні проце-

дури дозволяють сторонам гнучко вирішувати конфлікти. Однак ефективність їх рішень залежить від політичної волі держав та наявності механізмів примусового виконання.

Більшість судових справ однією із сторін яких виступає Україна, на сьогодні, пов'язані із подіями російської агресії проти нашої держави. Наприклад, Справа «Україна проти Російської Федерації» в Міжнародному суді ООН охоплює кілька окремих проваджень, кожне з яких стосується різних аспектів міжнародного права та дій Росії щодо України. У січні 2017 р. Україна подала позов до Міжнародного суду ООН, звинувачуючи Росію в порушенні двох базових конвенцій. По-перше, Міжнародної конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму 1999 р. (МКБФТ) [5]: Україна стверджувала, що Росія підтримувала незаконні збройні формування на сході України, постачаючи їм зброю та надаючи фінансову і іншу матеріальну підтримку, що призвело до терористичних актів. Особливу увагу було приділено факту збиття літака Malaysia Airlines рейсу MH17, що класифікувалося Україною як терористичний акт з боку вказаних незаконних збройних формувань. По-друге, Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації 1965 р. (МКЛРД) [6]: Україна звинувачувала Росію в дискримінації кримських татар та етнічних українців в тимчасово окупованій АРК Крим, включаючи заборону діяльності Меджлісу кримськотатарського народу та обмеження освіти українською мовою.

19 квітня 2017 р. Суд ухвалив тимчасові заходи, зобов'язавши Росію утриматися від обмежень щодо діяльності Меджлісу та забезпечити доступність освіти українською мовою в Криму [23], а 8 листопада 2019 р. Суд визнав свою юрисдикцію щодо розгляду справи по суті, відхиливши заперечення Росії [17]. 31 січня 2024 р. Суд частково задовольнив позов України, визнавши, що РА не виконала зобов'язання за МКБФТ, не розслідуючи належним чином факти фінансування тероризму. Водночас суд не встановив достатніх доказів для визнання прямої відповідальності Росії у прямих порушеннях МКБФТ та МКЛРД, відхиливши вимоги України щодо компенсацій [18].

26 лютого 2022 року, після початку повномасштабного вторгнення Росії, Україна подала новий позов до Міжнародного суду ООН, стверджуючи, що Росія неправомірно інтерпретує та застосовує положення Конвенції про запобігання геноциду та покарання за нього 1948 р. [3], використовуючи безпідставні звинувачення в геноциді на Донбасі як привід для агресії проти України. 16 березня 2022 р. Суд ухвалив тимчасові заходи, зобов'язавши Росію негайно припинити військові дії в Україні та утриматися від будь-яких дій, що можуть погіршити ситуацію [24], а 2 лютого 2024 р. Суд відхилив попередні заперечення Росії щодо відсутності юрисдикції, підтвердив свою юрисдикцію на розгляд справи та постановив продовжити розгляд справи по суті [18]. На сьогодні процес триває.

Справи «Україна проти Росії» в Міжнародному суді ООН є важливими прецедентами в міжнародному праві, оскільки підтверджують можливість притягнення держав до відповідальності за порушення міжнародних конвенцій; визначають межі застосування базових міжнародних договорів, таких як МКБФТ, МКЛРД та Конвенція про запобігання геноциду; сприяють розвитку міжнародного права щодо відповідальності держав за підтримку тероризму та порушення прав людини.

Такі справи сприяють закріпленню міжнародно-правових стандартів щодо боротьби з фінансуванням тероризму та расової дискримінації; обмеженню маніпуляцій нормами міжнародного права, зокрема щодо виправдання агресії через безпідставні звинувачення в геноциді; подальшому удосконаленню механізмів відповідальності держав за порушення міжнародних зобов'язань. Попри складність та тривалість процесів, ці справи демонструють важливість використання міжнародно-правових

механізмів для захисту суверенітету та прав людини на міжнародній арені, а також підкреслюють важливість міжнародного правосуддя як інструменту мирного врегулювання спорів та забезпечення відповідальності держав.

Також слід звернути увагу на позов України до Арбітражного трибуналу, створеного відповідно до Додатку VII до Конвенції ООН з морського права (UNCLOS, 1982) [31]. У відповідь на агресивні дії Російської Федерації, які порушують суверенні права України у Чорному та Азовському морях, а також в Керченській протоці, Україна подала позов проти Росії у межах UNCLOS. Ця справа має вагомe значення для міжнародного морського права, оскільки вона розглядає питання незаконного використання військової сили в мирний час та порушення цим суверенних прав прибережної держави.

25 листопада 2018 р. у Керченській протоці відбулося незаконне захоплення трьох українських військових кораблів («Бердянськ», «Нікополь», «Яни Капу») та 24 українських моряків. В цих діях Україна вбачає незаконне обмеження права мирного проходу через Керченську протоку тобто порушення Росією суверенних прав України у Чорному та Азовському морях та незаконне перешкоджання праву мирного проходу українських суден.

31 березня 2019 р. Україна подала позов до Арбітражного трибуналу відповідно до UNCLOS, стверджуючи, що Росія порушила її суверенні права, а також міжнародне морське право [28], а 16 квітня 2019 року Україна звернулася до Міжнародного трибуналу з морського права (ITLOS) із запитом про застосування тимчасових заходів [21].

Україна заявляє, що Російська Федерація порушила статті 32, 58, 95 та 96 UNCLOS, які гарантують імунітет військових кораблів, незаконно обмежила право мирного проходу українських суден та використала збройну силу проти українських кораблів у мирний час, що суперечить міжнародному праву [28]. У свою чергу, Росія стверджує, що інцидент має військовий характер, а UNCLOS не регулює військові конфлікти, заявляє, що українські кораблі порушили російські кордони (хоча це суперечить міжнародному праву, адже Крим є окупованою територією) і відмовилася брати участь у слуханнях ITLOS, але долучилася до розгляду у межах арбітражу UNCLOS.

Україна вимагала негайного звільнення захоплених моряків та повернення їй трьох військових кораблів. Міжнародний трибунал з морського права (ITLOS) розглянув запит України про тимчасові заходи. 25 травня 2019 р. було оприлюднено Рішення ITLOS про тимчасові заходи Order of ITLOS, Case No. 26 (2019) [22]. ITLOS визнав, що Росія порушила UNCLOS і зобов'язав її звільнити моряків та повернути кораблі, але Росія відмовилася брати участь у слуханнях і не виконала рішення. Рішення ITLOS від 25 травня 2019 р. мало велике значення, оскільки підтвердило, що військові кораблі мають імунітет, навіть у виключній економічній зоні іншої держави, а Росія була зобов'язана негайно звільнити українських моряків і кораблі. 7 вересня 2019 р. Росія все ж звільнила 24 українських моряків у межах обміну полоненими, а 18 листопада того ж року передала Україні три військові кораблі, але вони були частково розграбовані.

Арбітражний розгляд справи по суті триває з 2020 р. 22 серпня 2020 р. Україна подала детальний Меморандум із юридичними аргументами та доказами проти Росії, а 22 грудня того ж року Росія подала свої заперечення щодо юрисдикції трибуналу стверджуючи, що спір стосується військової діяльності, а UNCLOS не застосовується до військових конфліктів. Протягом 2021–2023 рр. Відбулося кілька раундів письмових подань сторін, Україна наголошувала на незаконності дій Росії, посилаючись на статті 32, 58, 95 та 96 UNCLOS (імунітет військових кораблів).

Хоча Росія частково виконала рішення ITLOS (звільнення моряків і повернення кораблів), її відповідальність за незаконні дії залишається не визначеною остаточно.

Рішення трибуналу щодо відповідальності Росії та можливих компенсацій Україні очікується у 2025 р. Воно може підтвердити відповідальність Росії за порушення UNCLOS та визначить, чи отримає Україна компенсацію за пошкоджені кораблі та незаконне утримання моряків. Таке рішення створить прецедент щодо захисту суверенітету прибережних держав та імунітету військових кораблів у міжнародному праві.

Позов України проти Росії щодо порушення UNCLOS є важливою справою, що впливає не лише на українсько-російські відносини, а й на міжнародне морське право в цілому. Рішення ITLOS у 2019 р. підтвердило, що Росія порушила UNCLOS, але остаточний розгляд у межах арбітражного трибуналу визначить остаточну відповідальність Росії. Справа також є частиною ширшої боротьби України за свої права у міжнародних судах, і її результати можуть створити важливий прецедент для майбутніх спорів у сфері міжнародного морського права.

Україна подала низку міждержавних заяв проти Російської Федерації до Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ), звинувачуючи її в систематичних порушеннях прав людини на території України, зокрема в Криму та на сході країни. Першою стала Справа «Україна проти Росії (щодо Криму)» [13]. Україна подала заяву 13 березня 2014 р. та стверджувала, що з 27 лютого 2014 року Росія здійснювала ефективний контроль над Автономною Республікою Крим та містом Севастополь, що призвело до численних порушень Європейської конвенції з прав людини (ЄКПЛ), зокрема наступних її статей: порушення права на життя (ст. 2); заборона катування та нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження (ст. 3); порушення права на свободу та особисту недоторканність (ст. 5); обмеження свободи вираження поглядів (ст. 10); порушення права на свободу зібрань та об'єднань (ст. 11).

14 січня 2021 р. ЄСПЛ визнав справу частково прийнятною, підтвердивши, що Росія здійснювала ефективний контроль над Кримом з 27 лютого 2014 р. [29], а вже 25 червня 2024 р. ЄСПЛ виніс рішення по суті, встановивши, що Росія несе відповідальність за систематичні порушення прав людини в Криму, включаючи порушення статей 2, 3, 5, 6, 8, 9, 10, 11 ЄКПЛ та статей 1 і 2 Протоколу №1. [11]. Рішення ЄСПЛ підтвердило, що Росія, здійснюючи ефективний контроль над Кримом, відповідальна за численні порушення прав людини. Це створює важливий прецедент для міжнародного права, підкреслюючи, що держава-окупант несе відповідальність за дотримання прав людини на окупованій території.

Наступною, за хронологією стала справа «Україна та Нідерланди проти Росії». Це об'єднана справа, що включає кілька заяв України та Нідерландів, зокрема щодо подій на сході України та збиття рейсу Malaysia Airlines MH17. Україна звинувачувала Росію в порушеннях прав людини на територіях, контрольованих проросійськими сепаратистами на сході України, включаючи право на життя, заборону катувань та право на свободу, а Нідерланди заявляли про відповідальність Росії за збиття літака MH17, що призвело до загибелі 298 осіб.

30 листопада 2022 р. ЄСПЛ визнав справу прийнятною, підтвердивши, що Росія здійснювала ефективний контроль над відповідними територіями на сході України з 11 травня 2014 року [10]. Визнання ЄСПЛ юрисдикції щодо подій на сході України та збиття рейсу Malaysia Airlines MH17 є значним кроком у встановленні відповідальності Росії за порушення прав людини. Це відкриває шлях до подальшого розгляду справи по суті та потенційного притягнення Росії до відповідальності.

27 серпня 2014 р. Україна подала до ЄСПЛ позов проти Росії щодо подій на Донбасі. Україна стверджувала, що Росія відповідальна за порушення прав людини на територіях Донецької та Луганської областей, контрольованих проросійськими силами, зокрема: порушення права на

життя (ст. 2); заборона катувань (ст. 3); Порухнення права на свободу та особисту недоторканність (ст. 5). 30 листопада 2022 р. ЄСПЛ визнав справу прийнятною, встановивши, що Росія здійснювала ефективний контроль над відповідними територіями з 11 травня 2014 р. Це рішення підкреслює відповідальність Росії за дії на сході України та відкриває шлях до розгляду справи по суті, що може призвести до встановлення конкретних порушень та призначення компенсацій [10].

22 лютого 2019 р. Україна подала новий позов, де заявляла про систематичне переслідування та незаконне утримання українських громадян на території Росії та окупованого Криму з політичних мотивів (справа «Україна проти Росії щодо політичних в'язнів»). Справа перебуває на стадії розгляду, рішення по суті ще не винесено. Ця справа є важливою для захисту прав українських громадян, незаконно утримуваних Росією. Її розгляд може встановити прецедент щодо відповідальності держави за політичні переслідування.

Європейський суд з прав людини розглядає низку міждержавних справ, поданих Україною проти Росії. Вони стосуються порушень прав людини з боку РФ у Криму, на сході України та внаслідок широкомасштабного вторгнення

2022 р. Рішення ЄСПЛ у цих справах мають значний вплив на міжнародне право. Вони підтверджують відповідальність Росії за порушення прав людини, створюють прецеденти для інших міжнародних судів та можуть вплинути на подальшу еволюцію системи міжнародного правосуддя.

Участь України у міжнародних судових установах стала важливою складовою захисту національних інтересів, прав людини та міжнародної безпеки, особливо в умовах збройної агресії з боку Російської Федерації. З початку 2014 року Україна значно активізувала свою діяльність у таких інституціях, як Міжнародний суд ООН, Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ), Міжнародний кримінальний суд (МКС), Арбітражні трибунали за Конвенцією ООН з морського права тощо. Міжнародні судові органи відіграють важливу роль у документуванні порушень та створенні юридичного прецеденту, а їх рішення надають Україні інструменти тиску в міжнародних організаціях та допомагають формувати коаліцію підтримки. До недоліків використання інструменту міжнародних судових органів для відстоювання національних інтересів держави можна віднести тривалість процедур, обмежені механізми примусового виконання рішень, блокування співпраці РФ зі слідством.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гутник В. В., Яворський Я. Т. Право міжнародних договорів у наукових працях Херша Лаутерпахта. URL: https://www.researchgate.net/publication/360037120_The_law_of_international_treaties_in_the_scientific_works_of_Hersch_Lauterpacht
2. Європейська Конвенція з прав людини. 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
3. Конвенції про запобігання геноциду та покарання за нього 1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_155#Text
4. Конвенція про мирне вирішення міжнародних зіткнень. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/141189_547605
5. Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму 1999. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_518#Text
6. Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації 1965 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_105#Text
7. Римський статут 1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text
8. 1907 Hague Convention for the Pacific Settlement of International Disputes ; Date of Adoption, 18/10/1907 URL: <https://cil.nus.edu.sg/databases/cil/1907-convention-for-the-pacific-settlement-of-international-disputes/https://treaties.un.org/>
9. Brownlie, I. Principles of Public International Law (7th ed.). Oxford University Press. 2008. 477 p.
10. CASE OF UKRAINE AND THE NETHERLANDS v. RUSSIA (Applications nos. 8019/16, 43800/14 and 28525/20). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-222889%22%7D>
11. CASE OF UKRAINE v. RUSSIA (RE CRIMEA) (Applications nos. 20958/14 and 38334/18) URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-235139%22%7D>
12. European Court of Human Rights. URL: <https://www.echr.coe.int/>
13. HUDOC. URL: <https://www.echr.coe.int/hudoc-database-ukr>
14. International Court of Justice. URL: <https://www.icj-cij.org/court>
15. International Criminal Court. URL: <https://www.icc-cpi.int/>
16. International Tribunal for the Law of the Sea. URL: <https://www.itlos.org/en/>
17. Judgment of the ICJ, 2019. URL: <https://www.icj-cij.org/node/105850>
18. Judgment of the ICJ, 2024. URL: <https://www.icj-cij.org/index.php/node/203503>
19. Lauterpacht H. The development of international law by the International Court. – Cambridge: Cambridge University Press, 2011. URL: https://books.google.com.ua/books/about/The_Development_of_International_Law_by.html?id=hrBp85NknioC&redir_esc=y
20. Lauterpacht H. The Function of Law in the International Community. Oxford: Clarendon Press, 1933. 470 p.
21. New Arbitrator Appointed In The Arbitral Proceedings Instituted By Ukraine Against The RF URL: https://www.itlos.org/fileadmin/itlos/documents/press_releases_english/PR_363_EN.pdf
22. Order of ITLOS, Case No. 26 (2019). URL: https://www.itlos.org/fileadmin/itlos/documents/cases/26/published/C26_Order_20190525.pdf
23. Order of the ICJ, 2017. URL: <https://www.icj-cij.org/node/105443>
24. Order of the ICJ, 2022. URL: <https://www.icj-cij.org/node/106135>
25. Paulsson, J. The Idea of Arbitration. Oxford University Press. 2013. 621 p.
26. Permanent Court of Arbitration. URL: <https://pca-cpa.org/home/>
27. Schachter O. Disputes involving the use of force. *The International Court of Justice at a Crossroads* / L.F. Damrosch (ed.). N.Y., 1987. P. 223–241.
28. Statement of Claim (UNCLOS Case). URL: <https://pca-cpa.org/en/cases/149/>
29. Ukraine v. Russia (re Crimea) (dec.) [GC] – 20958/14 and 38334/18 URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-207622%22%7D>
30. United Nations Charter (full text). URL: <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text>
31. United Nations Convention on the Law of the Sea (1982) URL: https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf